

הואיל משה

פרשת מטות - מסעי
שנת תש"פ

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

דתק"ן מוספין מנה באופן אחר, וכתב דמנין מוספין דשמיני עצרת אינן בחשבון שהם דורון ומנחה ולא לכפרה, ולכן קודם שמיני עצרת נאמר הפסוק ומנחתם ונסכייהם, יען שאז שלמו תק"ן הקרבנות, וא"כ בציר לה' משמיני עצרת, ומעלינן תותה עוד י' אחרוני, ד' של עוד ב' שבתות שבכל שנה (דהרי בשנה יש ג' שבתות), כבש הבא עם העומר, שני כבשים הבאים עם שתי הלחם בשבועות, שני שעירים ואיל של מוספין ביוהכ"פ, ושלמו להו תק"ן עיי"ש.

אך יש להעיר דלכאורה מה פגם היה ליעקב בכך, דהרי שפיר היה לו להתיירא שלא יוכל להנצל מעשו בדרך נס, דשמא יגרום החטא במה שעבר ונשא שתי אחיות, ולכן סבר דמוטב לו להשתדל בדרך הטבע ולשלוח דורון לעשו.

אך כתב בספר שערי שמים (שער י"ז), דאיתא במסכת סנהדרין (דף ג"ז), כל ערוה שבית דין של ישראל ממתין עליה, בן נח מוזהר עליה, אין בית דין של ישראל ממתין עליה (בגון חייבי כריתות אחותו אביו ואחות אמו ואשת אחיו ואשת אחי אביו ואחות אשתו), אין ב"נ מוזהר עליה דברי ר' מאיר (ר' מאיר אליבא דר' עקיבא אמרה דנפקי ליה עריות בבני נח מעל כן יעזב איש וגו' והתם חייבי מיתות הוא דכתיב), וחכ"א הרבה עריות יש (בגון כל חייבי כריתות) שאין בית דין של ישראל ממתין עליה, ובן נח מוזהר עליה (דלרבנן אתרבו בני נח מאיש איש לכל האמור בפרשה ור"מ לא הריש איש איש לרבויה) עיי"ש, ולפי"ז י"ל דיעקב ס"ל כר' מאיר דאין ב"נ מוזהר על זה, וכיון שהיה להאבות דין ב"נ כמש"כ בפרשת דרכים, הותר ליעקב לישא שתי אחיות עכ"ד.

אמנם כתב שם (שער ט"ז) ד"ה ולבאר, דפלוגתת ר"מ וחכמים תליא אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, דר"מ ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן איש איש, ולא איתרבי ב"נ לחייבי כריתות, וחכמים ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם ומרבינן מאיש איש דב"נ הוזהרו אף בעריות שיש בו כרת עיי"ש.

ואיתא בקידושין (ל"ט): ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה (באותו מתן שכר להוריעך שאין מתן שכר אלא לעולם הבא), בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך, ורבנן ס"ל (ב) למען ייטב לך בעוה"ז, ולמען יאריכון ימך לעוה"ב.

איש כי ידר נדר לה' או השבע שבעה לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה: ולמעלה כתיב אלה תעשו לה' במועדיכם לבד מנדריכם ונדבתיכם לעלתיכם ולמנחתיכם ולנסכיכם ולשלמיכם:

והנבס"ד לפרש סמיכת הפרשיות, עפימש"כ בספר חסד לאברהם למהר"א אזולאי (מעין ב' גהר מ"ח) וז"ל, דע שמקנה הצאן ששלח יעקב לעשו היו ד' מאות וארבעים לא פחות ולא יותר, בכוונה גמורה בחשבון ת"ם בבחינת הטהרה, ובחינת הטומאה שהיו בעלי מומין וזהו מ"ת, ולכן חברו הכתוב עם הטמאים והיינו שכתב הגמלים בין מקנה הבקר והצאן, וכתב מקנה הבקר בין הגמלים והאתונות, להודיענו כמו שהגמלים והאתונות פסולין לקרבן כי היו בעלי מומין, ולכן כתב בפסוק ראשון של הדורון כל סופי תיבות שמסיימין במ"ם, והם עזים מאתים ותישים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים בלי שום מלה אחרת מפסיק ביניהם, להודיענו שכל הבהמות ששלח לדורון היו כולן בעלי מומין, ודע שכל החשבון של הבהמות הטהורות ששלח (יעקב לעשיו) לדורון הם ד' מאות ותשעים וכו', וחשבון הגמלים והאתונות היו ס', בגימטריא הטמאה ובגימטריא יטמ"א, וכשתחברם הטמאות עם הטהורות יעלה נת"ק לראשו של עשיו, ולפי ששלח הדורון תחלה לעזאזל קודם שיפרוש המעשר לקרבן, אעפ"י שהיו בעלי מומין, לכך נתחייבו בניו להקריב בכל שנה תק"ן בהמות למוספין, מאה לנ' שבתות, קל"ב לי"ב ראשי חדשים י"א לכל ראש חודש, ע"ז לז' ימי הפסח, י"א בעצרת למוסף, וי"א על מנחת הביכורים, בין כולם של"א, עשר לראש השנה ועשר ליום הכפורים יעלו שנ"א, ע' פרים לז' ימי סוכה, י"ד אילים לז' ימי סוכה יעלו פ"ד, צ"ה כבשים לז' ימי סוכה יעלו קפ"ב, ז' שעירים לז' ימי סוכה יעלו קפ"ט, ועשר לשמיני עצרת יעלו קצ"ט עם שנ"א יעלו תק"ן, מספר כתיבת יד עכ"ד, מובא בספר נחלת בנימין (מצוה ג' אות י"ד), וכן כתב בבעל הטורים פרשת וישלח (פרשה ל"ב-ט"ז) וז"ל, עזים מאתים וגו' כל תיבה של זה הפסוק מסיים במ"ם, וכן בפסוק של ומנחתם ונסכייהם, שבשביל הדורון ששלח לעשו והם תק"ן בהמות, ולא סמך על הבטחת הקב"ה, הוצרכו בניו להביא תק"ן קרבנות בשנה, כדמפרש בפרשת פינחס עכ"ל.

ובבעל הטורים הנדפמ"ח ציין שם בהערות לדברי מהר"ם מרוטנבורג בטעמי המסורת והמקרא (פ' ט"ז) נדפס בריש ספר פסקי מהר"ם שכ"כ, דלכן הוצרכו להביא תק"ן מוספין, לתקן מה שפגם יעקב במה שלא בטח בה' והביא קרבנות מנחה לעשיו, אך החשבון

ובס' המדרש והמעשה (פרשת יתרו) בעמק הלכה (אות ב') כתב, דר' יעקב ורבנן פליגי אי דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דרבנן ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ ליכא לפרש שניהם על עוה"ב, דתרי קראי על עוה"ב למה לי, וע"כ דלמען ייטב לך בעוה"ז ולמען יאריכון ימיך לעוה"ב, וא"כ ע"כ דיש שכר מצוה בהאי עלמא, ור' יעקב ס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ י"ל דשניהם קאי על עוה"ב, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד עיי"ש.

ואיתא במסכת שבת (דף ג"ה), אמר רב אמי, אין מיתה בלא חטא (וחטאו של אדם גורם לו מיתה), ואין יסורין בלא עון, אין מיתה בלא חטא דכתיב הנפש החוטאת היא תמות וגו', אין יסורין בלא עון דכתיב ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם (היינו יסורין וקאמר שאין באין אלא משום פקידת עון), מיתבי, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון, אמר להם, מצוה קלה צויתו ועבר עליה, א"ל והלא משה ואהרן שקיימו כל התורה כולה ומתו, א"ל מקרה אחד לצדיק ולרשע וגו', הוא דאמר כי האי תנא, דתניא, ר' שמעון בן אלעזר אומר, אף משה ואהרן בחטאם מתו שנאמר יען לא האמנתם בי, הא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם עיי"ש, מבואר מזה, דרב אמי ס"ל כר"ש בן אלעזר דאין מיתה בלא חטא, ותנא דמלאכי השרת סבר יש מיתה בלי חטא.

ובספר דרש משה (פ' חיי שרה ל"ז) כתב, דהמ"ד דס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ע"כ דס"ל דיש מיתה בלא חטא, דאי ס"ל אין מיתה בלא חטא, א"כ מי שלא חטא דבודאי לא ימות, ואימתי יותן לו שכרו כיון דבהאי עלמא ליכא שכר, וע"כ דס"ל דיש מיתה בלא חטא, משא"כ המ"ד דס"ל אין מיתה בלא חטא סובר דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, ומי שלא חטא אשר לא ימות, יותן לו שכרו בהאי עלמא עכ"ד.

ואיתא במדרש פליאה עה"פ איש כי ידור נדר לה' וגו', הדא הוא דכתיב ימינו כצל עובר ע"כ, וכתב בספר קדושת לוי וכן כתב החיד"א בספר נחל קדומים לפרש, דאיתא במסכת נדרים (דף ג'), ר' שמעון אומר, מנין שלא יאמר אדם לה' עולה לה' מנחה לה' תודה לה' שלמים, ת"ל קרבן לה' (ירמלא אמר לה' ולא גמר לדיבור זה דלא אמר קרבן וקא מפיק שם שמים לבטלה אלא לכתחלה בעי למימר עולה והדר לה) עיי"ש, ועיין בשלה"ק מסכת פסחים (דף קנ"א), שהביא ברייתא זו, וכתב וז"ל, ולענ"ד נראה לפרש דלמא אמר לה' וטרם אומרו עולה ימות, כי אין אדם בטוח רגע כמימריה עיי"ש, וכ"כ בספר דרוש שמואל (פרשת ויקרא) וז"ל, דאיתא קרבן לה' ולא לה' קרבן דדילמא ימות ח"ו ויוציא ש"ש לבטלה עכ"ד, וכ"כ בספר כתנות אור (פ' ויח) ומפרש בזה הקרא כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך עיי"ש, ועיין בספר פתח עינים מהחיד"א עמ"ס יומא (דף י"ד) מש"כ בזה, ולכן אמר הכתוב איש כי ידור נדר לה' ולא לה' נדר, וזהו כוונת המדרש, הדא דתימא ימינו כצל עובר, רצ"ל דלכן צריך למיחש שמא ימות עכ"ד.

ובספר ייטב לב כתב דהכתוב מיירי בבני אדם שהמה במדרגה גבוה עיי"ש, וכ"כ בספר עבודת ישראל עיי"ש, ואיתא במדרש

תנחומא פרשת ויקרא (פ' ד) עה"פ ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה וז"ל, את ה' אלקיך תירא, שתהיה כאותן שלשה שכתוב בהן ירא אלקים, אברהם יוסף איוב, אברהם שכתוב בו פרשת וירא (פרשה כ"ב-י"ב) כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה וגו', יוסף דכתיב פרשת מקץ (פרשה מ"ב-י"ח) את האלקים אני ירא, ואיוב שכתב בו (איוב פרשה ב-ג) איש תם וישר ירא אלקים וסר מרע, ואותו תעבוד, שתהיה עוסק בתורה ובמצוות, ובו תדבק, שתכבד תלמידי חכמים ותהנה אותם מנכסיך, אמר להם משה לישראל, לא תהיו סבורים שהתתית לכם להשבע בשמו אפילו באמת, אם יש בכס כל המדות האלו אתם רשאי לשבע, ואם לאו, אינכם רשאים לשבע אפילו באמת וכו' עיי"ש, הרי דמה שאמרה התורה איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה קאי על אדם השלם, וזהו מה שמורה איש שהוא לשון חשיבות, והבאנו מה דאיתא במסכת שבת (דף ג"ה) פלוגתא אי ס"ל יש מיתה בלא חטא או אין מיתה בלי חטא עיי"ש, ולפי"ז י"ל דאי ס"ל יש מיתה בלי חטא א"כ שפיר יש לחוש גם אצל הצדיק הנודר שמא אחר שיתחיל נדרו ימות פתאום ולא יספיק לגמור דבריו ולכן גם הצדיק צריך לומר נדר לה', משא"כ אי ס"ל אין מיתה בלי חטא אין לחוש לכן.

ומעתה מבואר סמיכת הפרשיות, דכיון דאמר הכתוב אלה תעשו לה' במועדיכם וגו', שנצטוו בני ישראל להביא תק"ן מוספין כדי לתקן מה שפגם יעקב במה ששלח תק"ן בהמות דורן לעשיו, אך לכאורה הרי עשה כן בהכרח משום דירא שמא יגרום החטא במה שנשא שתי אחיות, אך ז"א דלא חטא בשתי אחיות, דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן איש איש, ולא איתרבי ב"נ לחייבי כריתות, וס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וס"ל יש מיתה בלא חטא, ולכן איש, אפילו מי שעומד במדרגה גבוה, כי ידור, יקדים לומר נדר לה' ודו"ק.

ב) עוי"ל בסמיכת הפרשיות, עפי"ד החסד לאברהם הנ"ל, דלכן צריכין להביא תק"ן קרבנות, כדי לתקן מה ששלח יעקב לעשו תק"ן קרבנות, דלא היה לו להתירא שלא יוכל להנצל מעשו בדרך נס, דשמא יגרום החטא במה שעבר ונשא שתי אחיות, דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן איש איש, ולא איתרבי ב"נ לחייבי כריתות, וס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא.

ובספר עצי חיים (ח"ב) כתב לבאר מה שאמר הכתוב איש כי ידור נדר לה' או השבע שבעה לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה, דאיתא במסכת מועד קטן (דף ה'), ושמרתם את משמרת, עשו משמרת למשמרתי עיי"ש, ובמסכת יבמות (דף כ"א), איתא, רמז לשניות מן התורה מנין, רב כהנא אמר מהכא, ושמרתם את משמרת, (גבי עריות כתיב), עשו משמרת למשמרתי עיי"ש, ולכאורה קשה, הא כל מילי דרבנן אסמכיה אלאו דלא תסור, כדאיתא במסכת ברכות (דף י"ט), לאו דלא תסור דאורייתא הוא עיי"ש, וכן איתא במסכת שבת (דף כ"ג), והיכן צונו, רב אויא אמר מלא תסור עיי"ש.

ע"ז בהאי עלמא, וזהו שאמר, על ידי שנשבעתי, מובטח לו בשכר זאת אשר ואקיימה משפטי צדקך.

ובזה יתבאר הכתוב, איש כי ידור נדר לה' וגו', היינו שישבע או ידור לקיים מצות ה', לא יחל דברו, ועל ידי שהוסיף לזרו נפשו מגיע לו שכר בהאי עלמא, אשר ככל היוצא מפיו יעשה, דיקבל שכרו שיעזור לו השי"ת דלא ליתי לידי עבירה, אלא שיעשה כמו שהוציא בפיו לעשות עכ"ד.

וכ"ז א"ש משום דבעלמא ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ורק על מה שהאדם מוסיף מדיליה מקבל ע"ז שכר גם בהאי עלמא, אבל אי ס"ל דעל כל המצות איכא שכר מצוה בהאי עלמא, לא שייך לומר כנ"ל.

ומעתה יבואר לנו סמיכת הפרשיות, דאמר הכתוב אלה תעשו לה' במועדיכם וגו', דהוצרכו למנין תק"ן מוספים לתקן הפגם שהיה ליעקב בנתינת הדורות, כי לא הו"ל לחוש מפחדו של עשי, כיון שהקב"ה הובטח לו הנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך, ולא הו"ל למיחש שמא יגרום החטא דשתי אחיות, דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן איש איש, ולא איתרבי ב"נ לחייבי כריתות, וס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולפי"ז ליכא מידי שיגין על האדם שלא ליתי לידי עבירה, ולכן הסמיך הכתוב דיש עצה טובה להציל עצמו מרשת היצר הרע, על ידי שהאדם יוסיף על עצמו מדיליה להתקדש גם במה שלא נצטווה, וע"ז הלא מקבלין שכר בעולם הזה, וזה שאמר איש כי ידור נדר לה' וגו', דהיינו שיוסיף מדיליה לזרו נפשו אז יקבל שכרו גם בעולם הזה, ובכח זה יעזור לו הקב"ה ככל היוצא מפיו יעשה ודו"ק.

ג) עוי"ל, דהנה בספר חלק שמעון ערך עריות (דף ע"ה) הביא מתיקוני זוהר על המשנה במסכת אבות (פרק ה' משנה ט"ז) כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים וז"ל, ודא מחלוקת לשם שמים כגון רחל ולא, דדא בעא לאתחברא בבעלה ודא בעא לאתחברא בבעלה, ונטיל לון יעקב וקשיר לון ביה לתרווייהו, בגין דהוה קא מחשבת לאה בלבה אם יעקב נטל לאחתי נטיל לי עשו חייבא, והכי קא חשיבת רחל כגוונא דא, בגין דא קוב"ה יהיב לון ליעקב תרווייהו ושזיב לון מההוא חייבא ואתחברו בצדיקא עכ"ל, נמצא שיש ליעקב תירוץ על נשיאת שתי אחיות מאחר שכל אחת רצתה לעשות רצון קונה ולהזדווג בצדיק ולא ברשע, והוי מחלוקת שהיא לשם שמים ונתקיימה בסופו ונטל יעקב את שתיהן, דמאי הוי להו למיעביד, ליבטלו מפו"ר ולא להנשא לעשו וגם לא ליעקב, לא תוהו בראה אלא לשבת יצרה, וא"כ מחוייבין הם בפו"ר, ולעשו לא היה אפשר להו להנשא ולכך נשאם יעקב, ואע"ג דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו, אמנם בשביל מצוה רבה שאני כמ"ש התוס' במסכת שבת (דף ט"ד) וכו' אומרים, ולכך היה מותר ליעקב לנשאם יחד השתי אחיות.

מבואר מזה דכל מה שגזרו חז"ל הו"ל איסור דאורייתא, ומעתה קשה מה הועילו חכמים בתקנתן שעשו משמרת למשמרת לבלי לעבור על דברי התורה, הא תקנת חכמים ג"כ תורה הוא, ושוב צריך גדר וסייג לתקנת חכמים, ומעתה אין לדבר סוף.

וי"ל דאיתא במסכת קידושין (דף ע"ט), ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה, בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימין ולמען ייטב לך, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימין לעולם שכולו ארוך, ופריך ודילמא לאו הכי הוה (לא יארע הדבר הזה לעולם אלא מאריכון ימיו ושנותיו), ומשני, ר' יעקב מעשה חזא, ופריך, ודילמא מהרהר בעבירה הוי (ולא היה לבו לשמים), ומשני, אי ס"ד שכר מצוה בהאי עלמא איכא אמאי לא אגין עליה כי היכי דלא ליתי לידי עבירה עיי"ש, ומשמע דאי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, אז זכותה מגין על האדם.

ובמסכת סוטה (דף י"ד) כתב המהרש"א, דהא דאמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, היינו על המצוות שהאדם מחוייב לקיימם בציווי התורה, אבל במצוות שהאדם מוסיף לעשותם מקבל עליהם שכר אפילו בהאי עלמא עיי"ש, ונמצא לפי"ז, דמצוה שאינו מחוייב, מגין שלא ליתי לידי עבירה, דכיון דעל זה יש שכר לפעולתו בעולם הזה, ממילא מגין עליו שלא ליתי לידי עבירה.

ולפי"ז במצוות דרבנן דמה"ת לא היה האדם מחוייב בהם, מקבלים עליהם שכר גם בהאי עלמא, וממילא דקיום דברי חכמים מגין על האדם שלא ליתי לידי עבירה, דכיון דע"ז יש שכר לפעולתו בעולם הזה נמשך מכך להצילו מן היצר הרע שיוכל לקיים מצות התורה כראוי, ועל כך אמרה תורה עשו משמרת למשמרת, דהיינו, דעל מה שמוסיפין סייג לדברי תורה, ע"ז שכרו גם בעולם הזה ומגין נמי ומציל מן החטא וכנ"ל, ולכן ע"ז הוא משמרת למשמרת, היינו המשמרת שהוא דרבנן מגין ומציל שלא לעבור על משמרתו של תורה, על ידי השכר בעולם הזה וכנ"ל.

ובזה יבואר מה דאיתא במסכת נדרים (דף ט), אמר רב גידל אמר רב, מנין שנשבעין לקיים המצוה, שנאמר נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך, ופריך והלא משובע ועומד מהר סיני הוא, ומשניה קמ"ל דשרי ליה לאינש לזרוזי נפשיה עיי"ש, ולכאורה יש להבין כיון דכבר משובע ועומד מהר סיני א"כ אמאי על ידי השבועה יותר מזרו נפשיה, גם לשון הכתוב צ"ב דהו"ל נשבעתי לשמור וגו' ותיבת ואקיימה ל"ל, ולהנ"ל י"ל, דבמה שנשבע ומזרו נפשיה יותר לקיום המצות מגיע לו שכר

והנבס"ד ליישב, דכבר הקשו המפ' בהא דאמרינן מודעא רבה לאורייתא, דהרי אעפ"י דקבלת התורה היתה באונס, מ"מ הלא קיי"ל במסכת ב"ב (דף מ"ז), אמר רב הונא, תליוהו זובין (מי שחלו אותו או עשו לו יסורין עד שמכר וקיבל הדמים ואומר רוצה אני), זביניה זבינא (ולא יוכל לחזור בו), מ"ט, כל דמזובין איניש (רוב הפצים וכלי ביתו וטליתו שאדם מוכר) אי לאו דאניס (ודחיק במעות) לא הוה מזובין, ואפי"ה זביניה זביני (בעל כרחו אפילו לא גמר ומקני שלא נתנה תורה חילוק במקח וממכר בין דברים הצריכים לו ומכרן לדברים שאין צריכין לא אלא כולוהו לוקח וה"נ אע"ג דאניס מוכר קונה לוקח הואיל וקיבל דמים אע"ג דלא גמר ומקני) עיי"ש, וא"כ מה בכך שהיתה ע"י כפיית ההר, והלא השי"ת משלם שכר טוב לעושי רצונו, וא"כ הו"ל בכלל תליוהו זובין דזביניה זביני.

אך י"ל לפימש"כ המשנה למלך בהל' מכירה (פ"ה-ה"א) לפרש מש"כ הרמב"ם דמי שאנסוהו עד שמכר ולקח את דמי המקח, אפילו תליוהו עד שמכר, ממכרו ממכר בין במטלטלין בין בקרקעות שמפני אונסו גמר ומקנה, וכתב המש"מ דכוונתו במש"כ ולקח דמי המקח, שהוא לאפוקי משיטת הראשונים דס"ל דלא בעינן שיתן הדמים בשעת מכירה אלא סגי שיתן שטר וכדומה, דס"ל להרמב"ם דבעינן שיתן הדמים בשעת מכירה, ואי לא נתן הדמים לא הוי מכירה עיי"ש, ולפי"ז כיון דלא ניתן שכר המצוות מיד משו"ה לא היה שייך בקבלת התורה הא דתליוהו זובין.

ועיין בספר רצוף אהבה למהר"ש אלגאזי שבת (דף פ"ח) שדן בזה, והביא מש"כ המהרי"ק דתליוהו זובין ל"ש אלא היכא כשנותן מעות מיד אז אמרינן דאגב אונסא וזווי גמר ומקני, אבל מתן שכרן של מצות דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא ל"ה זבינא כשהוא באונס עיי"ש ושפיר י"ל דאיכא טענת אונס, ועיין בשו"ת בית אפרים בהקדמה (ד"ה א"ך) שכתב, והאלגזי תירץ, דתליוהו זובין היינו כשנותן מעות מיד דאז אמרינן אגב אונסא גמר ומקני, אבל מתן שכר המצוות הא אמרינן היום לעשותם ולמחר לקבל שכר, דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולכן לא מהני כשהוא באונס עיי"ש.

מבואר מזה דאי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, אז שפיר י"ל דהו"ל כארצי זווי דמטי הנאה מיד דאמרינן דתליוהו זובין זביניה זביני, וליתא לטענת מודעא, משא"כ אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, אז שפיר י"ל דאיכא טענת מודעא.

והבאנו מה דאיתא במסכת קידושין (דף ל"ט), דר' יעקב ס"ל, דמה דכתיב בכיבוד אב ואם למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך, וכן בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, היינו למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך, דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ורבנן ס"ל (דף מ) למען ייטב לך בעוה"ז, ולמען יאריכון ימך לעוה"ב, דס"ל שכר מצוה איכא בהאי עלמא עיי"ש.

ובמסכת יבמות (דף ס"ה) איתא, האיש מצווה על פו"ר אבל לא האשה, ר' יוחנן בן ברוקה אומר על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלקים ויאמר להם פרו ורבו עיי"ש, ולפי"ז אי ס"ל שגם האשה חייבת בפו"ר, א"ש במה שיעקב נשא השתי אחיות וכו"ל, אבל אי ס"ל דאשה אינה חייבת בפו"ר, אז יעקב שלא כדין עשה בנשיאת שתי אחיות, דלא הוי מצווה רבה אצלם מאחר שאינם מחוייבים, ואם יעקב נטל האחת היה להשנית להבטל ולא להנשא לא ליעקב ולא לעשו עכ"ד.

והנה הטעם דנשים פטורות מעשה דפו"ר, כתב בספר משך חכמה פ' נח (ט-י), כי משפטי ה' ודרכיו דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, ולא עמסה על הישראלי מה שאין ביכולת הגוף לקבל, ומכל דבר האסור לא מנעה התורה בסוגה ההיתר, כמבואר בחולין (ק"ט) ומשום זה לא מצאנו מצוה להתענות רק יום אחד בשנה וקודם הזהירה וחייבה לאכול וכו', וא"כ נשים שמסתכנות בעיבור ולידה, ומשום זה אמרו מיתה גבי נשים שכיחא, כמ"ש התוס' בכתובות (דף פ"ג) ד"ה מיתה שכיחא, ע"כ לא גזרה התורה לצוות לפרות ולרבות על האשה וכו' עיי"ש, וסברת המ"ד דס"ל דנשים מצוות על פו"ר, כתב בספר כתנת תשב"ץ פ' נח (דף ל"ח), משום דס"ל אין מיתה בלא חטא, דעל שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן, ויש לה להשמר מלחטוא בהן, ואז בטוחה בלידה ואין לפחד כלל עיי"ש.

ובספר דרש משה (פ' חיי שרה ל"ד) כתב, דהמ"ד דס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ע"כ דס"ל דיש מיתה בלא חטא, דאי ס"ל אין מיתה בלא חטא, א"כ מי שלא חטא דבוראי לא ימות, ואימתי יותן לו שכרו כיון דבהאי עלמא ליכא שכר, וע"כ דס"ל דיש מיתה בלא חטא, משא"כ המ"ד דס"ל אין מיתה בלא חטא סובר דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, ומי שלא חטא אשר לא ימות, יותן לו שכרו בהאי עלמא עכ"ד.

ואיתא בנדרים (ט), אמר רב גידל אמר רב, מנין שנשבעין לקיים המצוה, שנאמר נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך, ופריך והלא משובע ועומד מהר סיני הוא, ומשניהא קמ"ל דשרי ליה לאינש לזרוזי נפשיה עיי"ש, והקשה בספר נדרי זריזין, דמנא לן למילף מדוד דשרי אינש לזרוזי נפשיה, הלא איתא במסכת שבת (דף פ"ח) ויתצבו בתחתית ההר, א"ר אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם, א"ר אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא

[ופירש"י שאם יזמינס דרין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם, יש להם תשובה שקבלוה באונס], אמר רבא, אעפ"י"כ הדר קבלוה בימי אחשורוש, דכתיב קימו וקבלו וכו' עיי"ש, א"כ דילמא לדידן דכבר חל עלינו קבלה ברצון אסור לשבע לזרוזי נפשיה, וברוד שאני שהיה אז טענת אונס, ולכן לולי השבועה היה יכול לפטור את עצמו מן הדין, לכך היה נשבע עליו, אבל כעת שכבר קבלו התורה ברצון ובלא"ה מחוייבין לקיימו אפשר דאסור לו לישבע ע"ז עכ"ק.

ומעתה שפיר מיושב קושית הנדרי זריזין הנ"ל, דרב לשיטתיה דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ולפי"ז ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, ומעתה שפיר י"ל דהו"ל כארצי זוזי דמטי הנאה מיד דאמרינן דתליוהו וזבינן זביניה זביני, וליתא לטענת מודעא, ולכן שפיר יליף ממה שאמר דוד נשבעתי ואקיימה וגו' דמותר לישבע כדי לזרוזי נפשיה, דאי"ל דלכן היה יכול דוד לישבע לקיים את המצוה משום שהיה קודם אחשוורוש והיה עוד אז באונס, דהרי לשיטת רב ליכא בכלל טענת מודעא וכנ"ל.

ובספר ישמח משה (בפרשתן) כתב לפרש מה דכתיב איש כי ידור נדר לה' וגו', דאיתא במסכת חולין (דף ב), טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר וכו' עיי"ש, וא"כ לפי"ז כל הנודר רעה עושה כדאיתא במסכת נדרים (דף כ"ב), ר' נתן אומר כל הנודר כאלו בונה במה (בשעת איסור הבמות) עיי"ש, א"כ איך מייחד הקב"ה שמו על הרעה, ועכצ"ל נדר לה' היינו לעשות מצוה שהוא חוב עליו, כדאיתא במסכת נדרים (דף ת), שנשבעין לקיים המצוה עיי"ש, וכדאיתא במסכת נדרים (סג) האומר אשכים ואשנה פרק זה נדר גדול נדר לאלקי ישראל עיי"ש.

ומעתה יבואר לנו סמיכת הפרשיות, דאמר הכתוב אלה תעשו לה' במועדיכם וגו', דהוצרכו למנין תק"ן מוספים לתקן הפגם שהיה ליעקב בנתינת הדורות, כי לא הו"ל לחוש מפחדו של עשי, כיון שהקב"ה הובטח לו הנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך, ולא הו"ל למיחש שמא יגרום החטא דשתי אחיות, שיש ליעקב תירוץ על נשיאת שתי אחיות מאחר שכל אחת רצתה לעשות רצון קונה ולהזדווג בצדיק ולא ברשע, דגם הנשים מחוייבות על מצוות פו"ר, ומעתה ס"ל אין מיתה בלא חטא, ושכר מצוה בהאי עלמא איכא, וליכא טענת מודעא, ושפיר ילפינן מדוד דנשבעין לקיים את המצוה, ולכן איש כי ידור נדר, לה' דייקא היינו לקיים המצוה ולעסוק בתורה דעל נדר זה דוקא מייחד הקב"ה שמו ודו"ק.

ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה: וכתב רשיו"ל לפי שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות, שנתעלמו ממנו הלכות גיעולי נכרים עכ"ל, וכן איתא במסכת פסחים (דף ט"ו), אמר ריש לקיש, כל אדם שכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, דכתיב ויקצף משה וכתוב ויאמר אלעזר הכהן זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה, מכלל דמשה נתעלמה ממנו הלכה עיי"ש, והקשו המפ', דלכאורה צ"ב מה ענין זה לזה, ולמה ע"י שבא לידי כעס נשתכחו ממנו הלכות גיעולי עכו"ם, וגם צ"ב דהרי משה רבנו הצדק עמו באמרו החייתם כל נקיבה ומדוע נתעלמו ממנו בשביל זה הלכות הללו, ועיין מש"כ החת"ס בתורת משה (ד"ה אך את הוזהב) עיי"ש.

וכ"ק אדמו"ר מצאנו שליט"א אמר לבאר מחלקותן, דאיתא במס' ברכות (י) בית שמאי אומרים, בערב כל אדם יטה (על צדו) ויקרא ובבוקר יעמוד שנאמר ובשכבך (ורך שכביה) ובקומך, ובית הלל אומרים, כל אדם קורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך וכו', ובגמ' (דף י"א) איתא, וב"ש האי ובלכתך בדרך מאי עביד להו, ומשני ההוא מבעי להו לכדתניא בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן, מאי משמע (פרט לעוסק במצוה), אמר רב פפא כי דרך מה דרך רשות אף כל רשות, ופריך מי לא עסקינן דקא אזיל לדבר מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא לקרי, ומשני, אם כן לכתוב רחמנא בשבת ובלכת, מאי בשבתך ובלכתך, בשבת דידך ובלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת וכו' עיי"ש.

ובספר ישמח משה (פרשת לך) כתב להקשות דמשמע מזה דצורכי הגוף הוה שלו משא"כ דבר מצוה, ולכאורה הלא נהפוך הוא, דלפי האמת אם הולך לצורכי הגוף אין הליכתו שלו רק לצרכי ביתו, משא"כ במצוה שהוא לצורך הנפש הוה שפיר צורך עצמו, דאין מלויין לו לאדם בשעת פטירתו לא כסף ולא זהב אלא מצוות ומע"ט, וזאת באמת נקרא הליכתו, וא"כ אדרבה נימא דהקרא אתיא דגם לצרכי מצוה חייב מכש"כ לדבר הרשות, וכתב לתרץ, די"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, ולשון בני אדם הוא היפך האמת שהליכה לצורך פונסה וכדומה מקרי לצרכו, משא"כ הליכה לדבר מצוה, ולכאורה מנלן כאן דכוונת התורה כלשון בני אדם, ומפרש דכיון דלרבות לא צריך קרא דבמצוה בודאי חייב, ש"מ דדברה תורה כלשון בני אדם, וכדרך בני אדם צורכי הגוף הוא העיקר וצורך הנשמה הוה טפל עיי"ש.

וזה י"ל גם לגבי הקרא למען ייטב לך ולמען יאריכון ימך, דאף שלפי האמת אין טוב האמיתי בטובה גשמית, כי אם במה שנגמל טובה לנצח לחלק האלקי ממעל לחיי העוה"ב, וכמו כן אריכות ימים הוא לחיי עולם הבא כי הם חיים האמיתיים, אך אי אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם, וכיון שלפי לשון בני אדם ההנאה גשמית בחיי עוה"ז טובה יקרא, ואריכות ימים ושנים בלשון בני אדם הכוונה בחיי עוה"ז, א"כ מוכח מקרא מפורש למען ייטב לך ולמען יאריכון ימך דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, אך אי אמרינן דלא דברה תורה כלשון בני אדם, א"כ שפיר יש לפרש למען ייטב לך ולמען יאריכון ימך על חיי עוה"ב, ושפיר י"ל כר' יעקב דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד כ"ק אדמו"ר מצאנו שליט"א.

ובספר מלא הרועים ערך דברה תורה כלשון בני אדם (אות כ"ב) מביא דרב ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, דאיתא במסכת מכות (דף י"ב), אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב, רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם והרגו נהרג עליו, וזאת משום דלא דריש ליה אם יצא יצא הרוצח דגם בשוגג כדיליף שם בהמשך הגמ', הרי מכך דרב ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם דלא דריש לכפל הלשון יצא יצא עיי"ש.

מה חטאה, אלא מפני שבא לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל, וק"ו באדם שהוא יודע להבחין בין טוב לרע וגורם תקלה לחבירו לעבור עבירה, וכן איתא בספרי מובא ברש"י דברים (כ"ג ט) גדול המחטיאו יותר מההרגו, שההרגו אינו מאבד אותו אלא מעולם הזה, והמחטיאו מאבד אותו מעולם הזה ומן עולם הבא, ולכן קצף עליהם משה עכ"ד.

ומצאתי בילקוט ראובני (בפרשתן אות מ"ד) שהביא ממדרש וז"ל, ולמה כעס משרע"ה על שהחיו את הנקיבות במדין, והלא לא צוה אותם שלא יחיו כל נשמה, וא"כ מהיכן היה להם ללמוד, אלא ידע משה שהיו חכמים גדולים והיה להם ללמוד ק"ו מכנען, דכתיב לא תחיה כל נשמה, כדי שלא יחטיאו אתכם, אלו שכבר החטיאו אותן לא כל שכן עכ"ד.

ולכאורה אמאי אמרינן דהמחטיא את האדם מוציאו מן העוה"ב, כיון דיכול לחזור בתשובה ויתכפרו לו על כל חטאיו, אך לפימ"ש"כ המפ' דעל חטא דעבודה זרה לא מהני תשובה, שפיר מובן דמוציאו גם מן העוה"ב, דהרי על חטא דעבודה זרה לא מהני תשובה, ומדוייק שפיר מה שאמר להם משה, הן הנזה היו למסור מעל בה' על דבר פעור, והיינו שחטאו בפעור בעבודה זרה ולא מהני תשובה, ואמרינן גדול המחטיאו יותר מההורגו, ולכן היו להם לשאת ק"ו שמחוייבים בהריגה.

ובספר פרדס יוסף (פ' שמיי) עה"פ בני אהרן הנותרים, הביא מה ששמע מפ"ק של הגה"ק מאוסטראווצא זצ"ל, בטעם הדבר דלא מהני תשובה על חטא דעבודה זרה, עפ"מ"ש"כ קמאי דהא דמהני תשובה הוא מטעם עשה דוחה ל"ת, וכדאיתא ביומא (דף פ"ג) גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, וכיון דקיי"ל אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש לכן גבי חטא דעבודה זרה שכביכול הרים יד כלפי מעלה בקדוש ונורא שמו יתברך, הו"ל כל"ת שבמקדש, ושוב אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולכן לא מהני תשובה על חטא דעבודה זרה, ועד"ז ביאר מאמר הכתוב בתהלים (ק"א ט) סמוכים לעד לעולם וגו' פדות שלח לעמו וגו' קדוש ונורא שמו, היינו סמוכים לעד לעולם מה שאנו דורשין סמוכין דכלאים בציצית דאמרינן עשה דוחה ל"ת עיין יבמות (ד) ולכן פדות שלח לעמו היינו שמועיל תשובה, אבל קדוש ונורא שמו היינו אם פגם בשם השם וחטא בע"ז לא מהני תשובה דהו"ל בחינת קדוש דהוא כל"ת שבמקדש עיי"ש.

והא דאמרינן דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, איתא במסכת זבחים (דף צ"ג) ת"ר כל אשר יגע, יכול אפילו שלא בלע ת"ל בבשרה עד שיבלע בבשרה, יקדש להיות כמוהו הא כיצד אם פסולה היא תפסל ואם כשרה היא תאכל כחמור שבה [ופירש"י (פסחים דף מ"ה) בשר חולין או שלמים שזמן אכילתו מרובה מחטאת ונגע בחטאת, יקדש להיות כמוהו, שאם פסולה היתה החטאת כגון פיגול או פסול אחר, תיפסל אף זו שבלעה ממנה, ואם כשרה היא, החטאת מהניא לבולעת הימנה לאסור באכילה אלא כחמור שבה כחומר החטאת שנבלע בה לפניו מן הקלעים ולזכרי כהונה וליום ולילה אחד],

והנבס"ד, עפ"מ"ש"כ בפנים יפות (בפרשתן) ד"ה זאת חוקת, ליישב קושית הרמב"ן דאמאי לא נצטוו על הגעלת כלים במלחמת סיחון ועוג, דלכאורה קשה דלמה הוצרכו להגעיל הכלים, והרי ודאי היו כמה כלים חדשים שלא נתבשלו בהם מעולם, וכש"כ שהיו כמה כלים שלא נשתמשו בהם באותו יום ולא נאסרו, שהרי לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא כמבואר במסכת פסחים (דף מ"ד), ועוד הא קיי"ל במסכת ע"ז (דף ע"ג) סתם כלים אינן בני יומן, ולפי דעת הרמב"ם בה' טומאת מת (פ"ט ה"ב) דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, א"כ לא הוצרכו להגעלה כלל כיון דיש כמה ספיקות בהם.

אך י"ל דכתיב ויביאו את כל השבי את המלקוח ואת השלל, ויש לדמות דין זה להא דאמרינן בפסחים (ע), שני שבילין אחד טמא (קבר מוטל בו לחבו וממלא את כולו ואין עובר בו שלא יאהל), ואחד טהור, והלך באחד מהן ועשה טהרות (נגע בטהרות אחר כך), ובא חבירו והלך בשני (יודעין הן שבשביל שהלך זה לא הלך זה והשתא ודאי אחר מהן טמא), ועשה טהרות, רבי יהודה אומר אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו (כל אחד להכנס ספקו בפני עצמו) טהורין (ואין בית דין יכול לטמאו כדקיימא לן בספק טומאה בה"ז ספקו טהור), שניהם בבת אחת טמאין (הראיל ובהוראה אחת יש לנו לומר טמאין או טהורין אי אפשר לנו לומר טהורים אתם שהרי האחד ודאי טמא) עיי"ש, וכזה מצינו גם גבי אשם תלוי, דלדעת הרמב"ם דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, צריך לומר דהא דחייבה תורה באשם תלוי הוא בחתיכה אחת משני חתיכות דאיבע איסורא.

ולפי"ז מיושב לנכון, דכיון דבשלל מדין הביאו את כל השלל אל המחנה, כדכתיב ויביאו אל משה ואל אלעזר הכהן וגו' את השבי ואת המלקוח ואת השלל וגו', וכיון שהביאו את כל הכלים כולם בבת אחת לא היה אפשר להכשיר את הכל מספק, כיון דודאי יש ביניהם איזה כלי שנשתמשו בו ביום, ודינם כהך דאם שאלו בבת אחת אזלינן לחומרא, ולכן היו צריכין כל הכלים הגעלה, וכל זה הוא במלחמת מדין שהביאו כל השלל ביחד, אבל במלחמת סיחון ועוג דכתיב מלבד הבהמות אשר בזונו ושלל הערים אשר לכדנו, דכל אחד בזו לעצמו ולא הביאום ביחד, אלא שכל כלי היה ביד הבוזו אותו ולא באו בשאלה על כל הכלים בבת אחת, וכיון דסתם כלים אינם בני יומן ולא איקבע איסורא, שפיר תלינן בכל אחד ואחד לקולא כיון דספיקא דאורייתא לקולא, ולכן לא הזהיר אותם עכ"ד.

וכ"ז א"ש לשיטת הרמב"ם דס"ל ספד"א לקולא, והיכא דאיבע איסורא ס"ל דאזלינן לחומרא, כמ"ש"כ המפ' לתרץ הקושיא דהיאך חייבין אשם תלוי כיון דספיקא לקולא, לפי"ז שפיר יש לחלק בין מלחמת סיחון למלחמת מדין, משא"כ לשיטת הרשב"א דס"ל דספיקא לחומרא ליכא לשנויי הכא.

ולכאורה תמוה למה קצף עליהם משה על שלא הרגו הנקיבות, דהא משה לא ציום בפירושו להרגם, דאם היה מצוים בודאי לא היו עוברים על דברי משה, דהא כולם היו צדיקים, וכיון דלא ציום, למה קצף עליהם, וכתב בס' כתנות אור (בפרשתן) דמשה סבר דמצד עצמם מכח סברא היה להם ללמוד ולהרוג אותם, דבפרשת קדושים (כ"ט) פרשיז"ל ואת הבהמה תהורגו, אם אדם חטא בהמה

ופריך ואמאי (תיפסל משום האי פורתא) וניתני עשה (דואכלו אותם דכשירה) ולידחי את ל"ת (דלא תאכל דפסולה), ומשני אמר רבא אין עדל"ת שבמקדש, דתניא ועצם לא תשברו בו, ר"ש בן מנסיא אומר אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח, אמאי ניתי עשה (דאכילת מוח דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה) ולידחי את ל"ת, אלא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש.

ולכאורה יש להקשות, לפימש"כ הפמ"ג פתיחה כוללת (ח"ב סי' ט'), ואו"ח (סי' שמ"ג מש"ז סק"א) ובשו"ת נובי"ק (סי' ע"ה) ומדור"ת או"ח (סי' א'), דספי ליה לקטן בידים בכל איסורים הוי רק מדרבנן עיי"ש, א"כ מאי פריך הגמ' נימא עשה דוחה ל"ת, הא אפשר לקיי"ש להאכילו לכהן קטן, דמ"ע דאכילת קדשים מקיימין גם ע"י קטנים כמבואר בזבחים (ט"ז) ובמנחות (דף ע"ב), ואיסור דאורייתא ליכא לפי"ד המפ' הנ"ל דספי ליה בידים אינו אסור רק מדרבנן, וא"כ אפשר לקיי"ש ובכה"ג לא אמרינן עדל"ת, ועיינן בשו"ת אבני ציון (ח"א סי' ס"ט אות ה').

אך י"ל, דאיתא בשבת (י"א), ולא יקרא לאור הנר (בספר שמא ישה הנר להביא השמן לפי הפתיחה שידלק יפה ונמצא מבעיר בשבת), באמת אמרו, החזן רואה היכן תינוקות קוראין (חזן הכנסת המקרא שבעה הקוראים בתורה ופעמים שאינו יודע היכן צריכין לקרות למחר ורואה היכן קורין תינוקות של בית רבן בשבת זו ותן קורין בסדר לאור הנר בבית הכנסת ויודע שהיא פרשה של שבת זו), אבל הוא לא יקרא, ופריך הגמ' (י"ב) והאמרת רישא רואה מאי לאו לקרות, לא לסדר ראשי פרשיותיו (ומריצן בפיו שמתוך שראש הפרשה שגורה בפיו הוא נזכר בכלה למחר ומסייע את שבעה הקורין בנקודות ובעטמים בלחש), מיתבי, רשב"ג אומר התינוקות של בית רבן היו מסדרין פרשיות וקורין לאור הנר וכו'.

והקשה בספר יד מודכני, דלשיטת הרשב"א בחידושיו למסכת יבמות (דף ק"ה) דאיסור דרבנן יהיבין לקטן בידים, וכן הוא דעת הר"ן, ועיינן בחידושי הרשב"א מסכת גיטין (דף כ"ה) ד"ה ועל הקטנה שכתב דכן הוא דעת רש"י, א"כ מאי פריך מהא דתינוקות דקורין לאור הנר אפילו לכתחלה, דהא זה לא הוי רק איסור דרבנן, ואיסור דרבנן מותר לקטן אפילו לכתחלה עכ"ל. וכתב ליישב, דהנה ז"ל הרשב"א (שם), ומיהו משמע ליה דבאיסורים של דבריהם מותר לומר לו לאכול בפירושו, דהא למ"ד בשל תורה בית דין מצווין להפרישו, בשל דבריהם אין מצווין להפרישו, כדמתרצין בגמ' הכא במאי עסקינן בעצין שאינו נקוב מדרבנן, ואמרינן נמי בדמאי הקילו, וכיון שכן כיון דקיי"ל דאף בשל תורה אין ביי"ד מצווין להפרישו, בשל דבריהם מתירין לו דרגא אחת יותר ומתירין לו אפילו לומר לו לאכול עכ"ל, הרי דסברת הרשב"א הוא דכיון דבשל תורה אין ביי"ד מצווין להפרישו, בדרבנן נחתין חד דרגא ומתירין לספות בידים, אבל אי ס"ל בדאורייתא ביי"ד מצווין להפרישו, לא נחתין בדרבנן רק חד דרגא דאין ביי"ד מצווין להפרישו, אבל לא ספינן בידים דזה יהיה ב' דרגות.

ואיתא ביבמות (ק"ג:) רב יצחק בר ביסנא אירכסי ליה מפתחי דבי מדרשא ברשות הרבים, אתא לקמיה דר' פדת, אמר ליה זיל דבר טלא וטליא (הנהג תינוקות זכרים ונקבות), וליטיילו התם (ישחקו שם ושבת היתה), דאי משכחי להו מייתי להו, אלמא קסבר קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו, תא שמע לא תאכלום כי שקץ הם (קרא יתירא הוא דהא

כתיבי אזהרות הרבה בשרצים), לא תאכלום להזהיר גדולים על הקטנים, מאי לאו דאמר להו לא תאכלו, ומשני, לא, דלא ליספו להו בידים, תא שמע, כל נפש מכם לא תאכל דם (קרא יתירא הוא דהא כתיבי אזהרות הרבה גבי דם), להזהיר גדולים על הקטנים, מאי לאו דאמרי להו לא תאכלו, ומשני, לא, דלא ליספו להו בידים, תא שמע, אמור ואמרת (שתי אמירות הללו למח), להזהיר גדולים על הקטנים (שלא יטמאו), מאי לאו דאמר להו לא תיטמו, ומשני, לא, דלא ליטמו להו בידים, וצריכי, דאי אשמעינן שקצים משום דאיסורן במשהו (בכעושה כטומאתן), אבל דם דעד דאיכא רביעית אימא לא, ואי אשמעינן דם משום דאיכא כרת, אבל שרצים אימא לא, ואי אשמעינן הני תרתי, משום דאיסורן שוה בכל, אבל טומאה אימא לא, ואי אשמעינן טומאה, כהנים שאני משום דריבה בהן מצות יתירות, אבל הני אימא לא צריכא עיי"ש. והקשה הרא"ם (פרשת אמור), הא אכתי קשה למ"ל קרא בשרצים, תיפ"ל מטומאת כהנים ודם, דליכתוב רחמנא טומאה ודם ולייתו שרצים מינייהו, דכי פרכת מה לכהנים שכן ריבה להם הכתוב מצות יתירות, איכא למימר דם יוכיח, וכי פרכת מה לדם שכן כרת איכא למימר טומאה תוכיח, וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה, הצד השוה שבהן שהן באזהרה והוזהרו בהן גדולים על הקטנים, אף שרצים ושאר כל איסורין שבתורה שהן באזהרה יהיו גדולים מוזהרין על הקטנים עכ"ל.

ותירין בס' שער הזקנים ח"ב (דף ט') דקסד"א דדיו להיות כהני דבעי כזית אבל בשרצים דבמשהו מנ"ל דאסור, לכן איצטרין גם בשרצים דאסור למספי, וכן נמי לא קשה למ"ל קרא אדם, תיפ"ל דילפינן משרצים וטומאת כהנים, דאיצטרין דם דחייב כרת למספי בידים דבהני אינו אלא לאו, וכתב, אך כ"ז למ"ד דון מינה ומינה לא נודע לן בדם איסור כרת ובשרצים איסור דמשהו, אבל אי ס"ל דון מינה ואוקי באתרא, עכצ"ל דאיצטרין האי קרא דמצווין ביי"ד להפרישו אבל אסור לספות בידים, ובמנחות (ק"ד) איתא דרבי ס"ל דון מינה ואוקי באתרא, ומבואר בתוס' מנחות (ע"ט: ד"ה ומי אית ליה), דר"א בר"ש ס"ל כוותיה דאבוה עיי"ש, וכיון דרבי ס"ל דון מינה ואוקי באתרא, אמרינן דמן הסתם ס"ל לאביו רשב"ג ג"כ, דא"כ לא הוה פליג רבי על אביו, א"כ שפיר פריך הגמ' מהברייתא דרשב"ג אומר התינוקות של בית רבן קורין לאור הנר, דכיון דס"ל דון מינה ואוקי באתרא, א"כ סובר דבאיסור דאורייתא ביי"ד מצווין להפרישו, א"כ גם באיסור דרבנן אסור ליתן לקטן, וע"כ הא דאמר מסדרין ראשי הפרשיות וקורין לאור הנר, הוא לאו משום דהוי איסור דרבנן ומותר לקטן, דהא לרשב"ג גם איסור דרבנן אסור לקטן ואפי"ה קתני קורין לאור הנר עכ"ד היד מודכני.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל דון מינה ואוקי באתרא, י"ל דספי ליה לקטן הוי רק דרבנן, ולפי"ז י"ל דס"ל עדל"ת שבמקדש ומהני תשובה על חטא דע"ז, והא דלא אמרינן גבי יקדש עדל"ת, משום דאלקיי"ש להאכילו לכהן קטן דליכא רק איסור דרבנן, משא"כ אי ס"ל דון מינה ומינה, י"ל דספי ליה לקטן איסור בידים הוי דאורייתא, ומעתה לא הוי אפשר לקיי"ש להאכילו לכהן קטן, וע"כ דלכן לא אמרינן עדל"ת משום דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, וי"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה.

באורו, אף אם היה טבל אינו חייב מיתה, משום דטעם כעיקר לא איתרביא רק למלקות, כמש"כ הרמב"ם בהל' שגגות (פ"ה-ה"א) גבי חייבי כריתות, וממילא ה"ה במיתה דליתא, דהא אינו רק במלקות, וכה"ג דאינו במיתה הו"א שפיר דיוצאין בה ידי חובת מצה, משום דעשה דמצה דוחה לל"ת דאינו במיתה, ולכן איצטריך למילף מלא תאכל עליו חמץ דיצא זו שאין בו משום לא תאכל חמץ רק משום בל תאכל טבל, ומלקות הא חייב אף על כזית בכא"פ כמש"כ הרמב"ם עכ"ד הבאר יצחק, ועיי' (שם ע"ג ד) דר"ש אזיל בזה לשיטתו דס"ל דון מינה ומינה כמש"כ בדורש לציין (דרוש ד), ושפיר איצטריך למילף מלא תאכל חמץ עיי"ש, עכ"פ מבואר מזה מדאיצטריך הקישא למצה של טבל ולא אמרינן דבלא"ה אינו יוצא משום מצהב"ע, דאיכא למידק דדון מינה ומינה.

אך בשו"ת מהר"ם שיק חאו"ח (סו"ס רמ"ב) כתב ליישב קושית התוס' הנ"ל, עפ"י שיטת הרמב"ם דס"ל דספד"א מה"ת לקולא, ונודע מש"כ החוות דעת (קנטרס בית הספק) דהרמב"ם ס"ל דהקרא על הודאי נאמר עיי"ש, וא"כ אם היה כאן ספק טבל, או ספק ראה פני הבית, ונעשה מצה ואכל יצא אם היה הטעם רק משום מצהב"ע, שהרי אין כאן עבירה, אבל לטעמו של ר"ש דיליף לה מקרא, אינו יוצא, דהרי אם היה ספק טבל זה חמץ לא היה אסור משום חמץ, דאולי טבל הוא, ונהי דאסור ממנ"פ, מ"מ אינו ודאי חמץ, וא"כ אינו ודאי מצוה, ושוב אינו יוצא בזה ולכך איצטריך הך קרא וא"ש עכ"ד, ולפי"ז לשיטת הרמב"ם דסד"א לקולא מיושב שפיר קושית התוס' ואינו מוכרח לומר כתירוצו של הבאר יצחק, ואין להוכיח מכאן הך כללא דדון מינה ומינה.

ועפ"י יבואר, דהנה משרע"ה נמנע מלהורות להם הלכות הגעלה על כלי מדין, משום דס"ל דאין לחוש לגיעולי עכו"ם כיון דסתם כלים אינם בני יומן והו"ל נותן טעם לפגם ואין לחוש למידי, והוכיח כן ממה שהקב"ה לא ציוהו להגיד לבני ישראל פרשת הגעלת כלים במלחמת סיחון ועוג, וע"כ משום שאין לחוש לכך בסתמא בכלים הבאים משלל המלחמה, ורק בכלי שהוא ודאי בן יומו יש לחוש, אך לכאורה הרי יש מקום לחלק ולומר דרק לגבי שלל סיחון ועוג שלא היו שם כל הכלים בבת אחת לא הוצרכו לחוש ולהצריך הגעלה משום שעל כל אחד ואחד היה ספק שמא אינו בני יומו ואזלינן לקולא, משא"כ כעת במלחמת מדין שבאו כולן כאחד דהו"ל כשני שבילין שבאו בבת אחת שיש להחמיר, אך משה סבר דלא שייך לחלק בכך, כיון דגם בעלמא ספיד"א מה"ת לחומרא, ולכן אילו היה צד ספק באותן כלים במלחמת סיחון הו"ל להחמיר ולהצריך הגעלה, ומדלא נצטווה על כך בהכרח דכלי עכו"ם אף ספק לית בהו דסתמן אינם בני יומן ומותרים. וזהו שאמרו, דמחמת שבא לכלל כעס על אנשי המלחמה שהחיו את הנקבות, דס"ל שלא הו"ל להניחם משום דגדול המחטיאו יותר מן ההורגו, וע"כ דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, משום דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ומעתה ס"ל דון מינה ומינה, וס"ל ספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, לפיכך עיי"ז בא לכלל טעות לומר שאין הפרש בין מלחמת מדין למלחמת סיחון, ואין צריך להזהיר על גיעולי עכו"ם ודו"ק.

ואיתא בפסחים (ל"ה:) תנו רבנן יכול יוצא אדם ידי חובתו בטבל שלא נתקן, ופריך הגמ' כל טבל נמי הא לא נתקן, אלא בטבל שלא נתקן כל צורכו, שנטלה ממנו תרומה גדולה ולא נטלה ממנו תרומת מעשר, מעשר ראשון ולא מעשר שני, ואפילו מעשר עני מנין, תלמוד לומר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, מי שאיסורו משום בל תאכל עליו חמץ, יצא זה שאין איסורו משום בל תאכל חמץ אלא משום בל תאכל טבל, ופריך הגמ', ואיסורא דחמץ להיכא אזלא, ומשני אמר רב ששת הא מני ר"ש היא דאמר אין איסור חל על איסור, דתניא ר"ש אומר באוכל נבילה ביהו"כ פטור (דאין איסור דיום הכיפורים חל על איסור נבילה) עיי"ש, והנה התוס' בסוכה (ל:) ד"ה משום הקשו, דלמ"ל קרא דאינו יוצא במצה של טבל תיפ"ל משום דהוי מצוה הבאה בעבירה, דקא אכיל איסורא ונפיק ידי חובת מצה, ותיריך השאגת אריה (ס"ז צ"ג) דלכאורה תמוה קושייתם, דהא לולי הדרש דיצא זה שאין איסורו משום בל תאכל חמץ היה דוחה העשה דאכילת מצה להל"ת, א"כ אין כאן עבירה, אך י"ל דל"ש למימר עדל"ת, דטבל שלא נטלה ממנו תרומה או תרומת מעשר דהוא במיתה אין עשה דוחה לל"ת שבמיתה, ושוב הוי מצוה הבאה בעבירה, אך הגמ' הוצרך ליתן טעם על טבל שלא נטל ממנו מעשר עני ומעשר שני דזה אינו במיתה רק לוקה, כמש"כ הרמב"ם בהל' מאכ"א (פ"ה-ה"ט), ומיושב קושית התוס' עיי"ש.

אמנם בשו"ת באר יצחק חאו"ח (ס"ה) הביא מש"כ התוס' ביבמות (דף פ"ב) ד"ה אי מהתם וכו', שכתבו בתי' השני דטבל הטבול למעשר עני ג"כ במיתה, וכן איתא בירושלמי דמאי (פ"ד) להדיא אליבא דרב דטבל הטבול למעשר שני ג"כ במיתה ודלא כהרמב"ם, וא"כ שפיר הקשו התוס' דלמה צריך קרא דאינו יוצא בטבל, הא בלא"ה ידעינן דאינו יוצא דכיון דאינו דוחה לל"ת של מיתה הו"ל מצהב"ע להנך דסברי דמצוה הבאה בעבירה דאורייתא, וכתב הבאר יצחק (שם ע"ג ב) לתריך, עפ"י מש"כ הרמב"ם בהל' מאכ"א (פ"ה-ה"ט), דאכל כזית חלב מעורב בג' ביצים גריסין בשאר איסורין לוקה ואינו חייב כרת, וי"ל דסברת הרמב"ם בזה, דכיון דטעם כעיקר נלמד מגעולי מדין ומשרת דנזיר כמבואר בפסחים (מ"ד:) והנה מגעולי מדין הא מבואר שיטת הרב ר' יוסף מאורליינש מובא בתוס' חולין (פ"ג) ד"ה ורבא אמר וכו', ובע"ז (דף ס"ו:) ד"ה א"ר יוחנן, דאינו רק בעשה, ומש"כ הרמב"ם דלוקה על טעם כעיקר משום דיליף כן ממשרת וכמש"כ הרמב"ם בהל' נזירות (פ"ה-ה"ה), וכיון דנזיר אין בו כרת רק מלקות, א"כ י"ל דה"ה לכל טעם כעיקר דעיקרו נלמד מנזיר, שאינו חמור מן המלמד, ודיו לבא מן הדין להיות כנידון, ודון מינה ומינה, וע"כ ל"ש לחייב מיתה וכרת על טעם כעיקר, דלא חמור מן המלמד דהיינו נזיר, ובזה ניחא קושית התוס' הנ"ל שהקשו דלמה צריך הברייתא למילף מן לא תאכל חמץ דיצא זה שאין בו משום לא תאכל חמץ רק משום בל תאכל טבל, הא בלא"ה ידעינן דאין עשה דמצה דוחה לל"ת דכרת או מיתה, ולפי שיטת הרמב"ם הנ"ל ניחא, משום דהא קיי"ל דאם עירב בעיסת אורז כזית בכא"פ מן חטים דיוצא בה ידי חובתו, כדאיתא במס' חלה (פ"ב משנה ד), ומובא בזבחים (ע"ח), וכ"כ הרמב"ם בהל' מצה (פ"ה-ה"ה), וגם יש דס"ל דאף באין כזית בכא"פ יוצא ידי חובת מצה כמש"כ הרא"ש בהל' חלה והובא באו"ח (ס"ז ת"א), א"כ אם עירב כזית מצה בכא"פ